

Аристотел. "Метафизика"

Книга I.

1.

Всички хора по природа се стремят към познание...

И така, във всяка отделна дейност ние отреждаме почетното място на главните майстори, и считаме, че те са по-мъдри и знаят повече от обикновените работници: а то е, защото знаят причината за онова, което се прави. Работниците обаче, подобно на неодушевени инструменти, правят нещо, но не познават дейността, която извършват и работят така, както огънят гори. Разликата е, че неодушевените неща действуват спрямо всяко нещо съгласно някаква природа, докато работниците изпълняват задачите си по навик.

Следователно мъдрите хора са такива не доколкото изработват нещо определено, а доколкото владеят общото положение и познават причините.

Изобщо онова, което отличава знаещия от незнаещия е способността да се преподава. Ето защо смятаме, че изкуството е в по-голяма степен знание, отколкото опитността - защото владеещите изкуството могат да го предават, докато тези, които просто са опитни, не могат.

Сегашното изследване цели да обоснове положението, че така наречената мъдрост се занимава с първите причини и начала. Както беше казано по-рано, опитният човек изглежда по-мъдр от онзи, който просто притежава сетива, владеещият някакво изкуство надминава опитния, а майсторът превъзхожда обикновения техник. Изобщо теоретичните изкуства надминават творческите.

При това положение става ясно, че мъдростта е знание за някакви начала и причини.

2.

Най-напред би трябвало да се помисли за какви начала и причини е тази наука, която търсим и която наричаме мъдрост. Това веднага може да се разбере, стига само да се разгледат схващанията, които имаме относно мъдрия. Първо приемаме, че мъдрият познава всичко, доколкото е възможно, без обаче да има знание за всяко нещо поотделно. След това считаме за мъдър онзи, който е способен да знае нещо, което не е лесно да се знае (защото усещането, примерно, е обща способност за всички и в това, да усещаш нещо, няма нищо мъдро). Освен това по-точният и по-способният да преподава причините е по-мъдър в която и да е наука. Ако сравним самите науки, ще се съгласим, че тази, която се избира заради самата себе си и заради чистото познание би трябвало да бъде наречена мъдрост с по-голямо основание в сравнение с онази, която съществува заради резултатите си: а тази, която управлява, е повече мъдрост от онази, която служи. Защото мъдрият трябва да разпорежда, а не на него да му бъде нареждано и не той трябва да се подчинява на друг, а отстъпващият в мъдростта трябва да се подчинява на него.

Нашите схващания за мъдростта и мъдрия са такива и толкова на брой. От тях следва, че това, да се знае всичко, принадлежи по необходимост на онзи, който притежава в най-голяма степен общото знание: защото той по някакъв начин знае всичко, което е основополагащо. За хората най-общите неща са вероятно най-трудни за познаване, защото са най-далеч от сетивата. Освен това най-точни са онези науки, които в най-голяма степен са насочени към първите неща: защото тези, които се изграждат върху по-малък брой начала, са по-точни от онези, които включват допълнителни начала – както аритметиката е по-точна от геометрията. Теоретичната наука, която изучава причините, е свързана и с по-добро преподаване, защото преподават онези, които казват причините за всяко нещо. Също така да се познава заради познанието и да се владее някаква наука заради самата нея е характерно именно за тази наука, която се отнася до предмета, който в най-голяма степен е собствен за науката въобще. Защото онзи, който се насочва към владенето на науката заради самото него, вероятно ще избере онази наука, която е наука в най-висша степен. Такава обаче е науката, която изследва онова, което е най-собствено за науката изобщо, а най-собствено за науката изобщо са първите неща и причините. Нали останалите се познават поради тях и от тях, а те от своя страна не се познават чрез другите, които са обхванати от тях. Най-първа измежду науките, която особено надминава служещите ѝ, е тази, която знае с каква цел трябва да се прави всяко нещо: а целта е доброто за всяко нещо и изобщо най-доброто в цялата природа.

От всичко казано следва, че въпросното название се отнася до една и съща наука. Тя трябва да изследва първите начала и причини, защото доброто и „онова, заради което“ е една от причините. Тя не е свързана с изработването на каквото и да е и това се знае, благодарение на първите, които са се занимавали с философия. Защото хората сега, както и в миналото, са започнали да философстват поради учудването. В началото те са се учудвали на най-очевидните необясними неща, но постепенно са се заинтересували и от по-значителните. Между тях са промените, свързани с измененията на луната, слънцето и звездите, а и с възникването на Всичко.

Този, който се озадачава и учудва, смята, че не знае. Ето защо и всеки, който обича митовете, е в някакъв смисъл философ, защото митът се състои от чудни истории. Щом са започнали да философстват, за да избегнат незнанието, значи са се стремили да овладеят науката заради познанието, а не заради някаква употреба. В полза на казаното свидетелства и следното обстоятелство: едва след като са били налице всички условия, необходими за живот, а също и за забава и развлечение, хората са потърсили този вид разбиране. Значи е ясно, че не са се стремили към нея заради някаква полза. Напротив, също както наричаме свободен онзи, който съществува заради себе си, а не заради някой друг, така и за нея говорим като за единствената свободна наука – тъй като само тя съществува като цел на самата себе си.

[Тази наука] е божествена в два смисъла. Първо, божествена наука е тази, която би владял именно бог. От друга страна, това е тази, която би се отнасяла до нещата, свързани с бога. Но само науката, за която говорим, отговаря и на двете условия: защото, както изглежда, богът е измежду причините за всички неща и сам той е някакво начало, а от друга страна такава наука би владял или само бог, или поне преди всичко той. Това е така, защото всички науки са по-необходими от нея, но никоя не е по-добра.

Впрочем нейното придобиване би трябвало да доведе до нещо, противоположно на това, от което сме започнали. Защото, както казахме, всичко започва с озадачаването, дали нещата са наистина така, както изглеждат: както когато става дума за движещи се предмети или за слънцестоянията, или пък за несъизмеримостта на диаметъра. Тези неща изглеждат удивителни за всички, които все още не са установили причината за тях – удивително е, да кажем, че има нещо, което не се измерва дори с най-малката мерна единица. Но все пак трябва да се стигне до противоположното схващане, което съгласно поговорката е и по-доброто, а това става тогава, когато се разбере причината...И така, вече е казано каква е

природата на търсената наука, а също и каква е целта, до която трябва да достигне търсенето и цялото изследване.

3.

Повечето от първите философи смятаха, че начала на всички неща са само онези, които съществуват във вид материя. Те твърдят, че елементът и началото на нещата е това, от което са съставени всички те, от което се появяват най-напред и в което се разрушават накрая, като същността му е устойчива, макар и да се променя в състоянията си. Поради това смятат, че нищо не възниква, нито изчезва, защото тази природа се запазва винаги... Така Талес, който е начинател на този вид философстване, твърди че такъв елемент е водата...

Мислителите, за които говорихме, предложиха такива начала. Те бяха последвани от други, които, сякаш принудени от самата истина, потърсиха следващо начало, тъй като досегашните не бяха достатъчни за да обяснят пораждането на природата. Защото надали огънят, водата или кое да е друго подобно нещо може да е причина нещата да са устроени добре и красиво. Вероятно и самите тези философи не са мислели така. При това е неприемливо да се мисли, че нещо толкова величествено е възникнало случайно и от само себе си.

Ето защо онзи, който каза, че съществува ум и в живите същества, и в природата, и че този ум е причина за света и за целия порядък, се оказва сякаш единствен трезв сред всички други, които говореха просто напосоки. Сигурни сме, че това схващане е развито от Анаксагор. Споменава се обаче, че преди него за същото е говорил Хермотим от Клазомене. Онези философи, които споделяха това схващане, посочиха причината за благоустрояването като начало на нещата изобщо, и то именно такова начало, от което възниква движението им...

4.

Очевидно е обаче, че в природата има и неща, противоположни на добрите: че няма само порядък и красота, но и безредие и грозота, и че лошите и пренебрежими неща са

повече от добрите и красивите. Ето защо един мислител въведе като начала Обичта и Раздора, та всяко от тях да е причина за споменатите противоположности. Ако мисълта на Емпедокъл бъде проследена и се обърне внимание на смисъла, а не на странния начин, по който той се изразява, ще стане ясно, че според него Обичта е причина за добрите неща, а Раздорът - за лошите. Бихме имали основание да твърдим, че Емпедокъл казва, и то за пръв път, че начала са лошото и доброто - тъй като причина за всички добри неща е самото добро.

5.

По времето на тези мислители, а и по-рано, се появиха така наречените питагорейци. Те първи се заеха да развиват математиката и тъй като имаха такава подготовка, предположиха, че началата на математиката са начала и на всички неща. Но в математиката първо място естествено заемат числата... Те виждаха, че свойствата и съотношенията на музикалните хармонии са числа, а също че и другите неща явно уподобяват природата си на числата. След като числата се оказваха първото нещо в цялата природа, те сметнаха, че елементите на числата са елементи на всички съществуващи неща и че цялото небе е хармония и число.

6.

След философията, за които говорихме, започнаха заниманията на Платон.

В много отношения той ги следваше, но философията му съдържаше и особености, които я отличаваха от тази на италиейците. В младостта си беше общувал първо с Кратил и се придържаше към Хераклитовите схващания за това, че всичко сетивновъзприемано тече и за него не може да има знание. Това убеждение той запази и по-късно.

Колкото до Сократ, той не се интересуваше от природата като цяло, а размишляваше по етически въпроси, като при това търсеше общото и пръв насочи вниманието си към определенията.

Платон се присъедини към него с убеждението, че при даването на определения се търси знание за нещо, което не е сетивно. Защото, смяташе той, не би било възможно да има общо определение за сетивните неща, след като те непрекъснато се изменят. И така,

той нарече идеи нещата, до които се отнасят определенията. Според него сетивните неща съществуват отделно и се наричат съобразно с идеите, защото повечето от нещата, които имат едни и същи имена, съществуват по причастност към ейдосите...

От казаното става ясно, че той е използвал само две причини - „що е” и материалната причина, тъй като ейдосите са причини за „що-то” на останалите неща, а “едното” е причина за ейдосите.

Той се опитваше да изясни и коя е подлежащата материя, към която се отнасят ейдосите в случая със сетивните неща, а от друга страна коя е онази, към която се отнася едното: в този случай това са ейдосите. Според него тази материя е диадата – Голямото и Малкото.

9.

Невъзможно е да се постигне нещо дотогава, докато търсим елементите на нещата без да сме направили разлика между различните смисли, в които се употребяват думите за тях...

Превод: Иван Христов